

Immigratie- en Naturalisatiedienst
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Literatuurstudie pullfactoren

Datum September – 2024
Status Definitief

Colofon

Titel	Literatuurstudie pullfactoren
Status	Eindconcept
Auteur	Pepijn Roos Wetenschappelijk medewerker
Contact	INDOA@ind.nl Ministerie van Asiel en Migratie Immigratie- en Naturalisatiedienst Directie Strategie en Uitvoeringsadvies Afdeling Onderzoek en Analyse Turfmarkt 147 2511 DP Den Haag Postbus 16275 2500 BG Den Haag

Inhoudsopgave

1. Vraagstelling en hoofdbevindingen.....	3
2. Bronselectie, theorie en beperkingen.....	4
a. Bronselectie.....	4
b. De theorie en haar beperkingen	4
c. Praktische beperkingen.....	6
d. Samenvatting.....	6
3. Inzichten uit de literatuur.....	6
a. Algemeen beeld.....	6
b. Onderzoeken uit andere landen.....	8
c. Waarom Nederland?.....	10
d. Amv en Jemenieten.....	11
4. Conclusie en discussie.....	12
5. Bronnenlijst.....	14

1. Vraagstelling en hoofdbevindingen

In de zomer van 2024 heeft de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) een korte literatuurstudie verricht naar de motivatie van asielzoekers om voor Nederland te kiezen. Centraal in deze studie staat de volgende hoofdvraag: Welke pullfactoren beïnvloeden wel én juist niet de keuze van asielzoekers voor een bestemmingsland, en dan in het bijzonder Nederland? In deze literatuurstudie komen eveneens de volgende vragen aan bod: Zijn er vergelijkbare onderzoeken naar pullfactoren verricht in omliggende landen? En welke inzichten komen naar voren in deze onderzoeken?

De focus in deze literatuurstudie ligt op wetenschappelijk onderzoek waarin asielmigratie en irreguliere¹ migratie centraal staan. Hieronder valt ook de migratie van alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv). Mensensmokkel, een factor van belang binnen de reisbeweging van sommige asielzoekers, komt zeer beperkt aan bod. Deze literatuurstudie is geen uitputtende synthese en is in korte tijd geschreven. De hoofdlijnen staan centraal.

De vraag waarom een asielzoeker voor een bepaald land kiest is complex. In deze studie is ervoor gekozen dit vraagstuk te analyseren vanuit de push- en pullfactoretheorie. Deze theorie is een veelgebruikte functionele theorie om migratie te verklaren. Andere theoretische invalshoeken, zoals de historisch-structurele theorie (migratie als manifestatie van kapitalisme en imperialisme), de transitietheorie (migratie als deel van een ontwikkelende wereld) en de migratiesystementheorie (migratie is een fenomeen gelinkt aan geld-, ideeën- en goederenstromen) zijn in minder mate terug te vinden in de literatuur waar deze synthese op is gebaseerd.² Uit praktische redenen is daarom besloten de pullfactorenanalyse toe te passen.

In het vervolg wordt eerst beknopt ingegaan op de bronselectie. Dan volgt een deel over de push- en pullfactoretheorie en haar beperkingen. De beperkingen nuanceren de conclusies die getrokken kunnen worden uit deze literatuurstudie. Na het vermelden van Nederlandse pullfactoren wordt kort ingegaan op relevante literatuur uit omliggende landen. De conclusie zet de rode draden op een rij. In de conclusie zal blijken dat het sociale netwerk de belangrijkste bewezen pullfactor is om voor Nederland te kiezen. Economische overwegingen en veiligheidsaspecten spelen een rol, maar er is geen duidelijke consensus over de mate van impact als pullfactor. Het asielbeleid is eveneens een vaak genoemde factor, maar wetenschappers kunnen nog niet bewijzen hoe groot de impact van beleid precies is. Ondanks deze onzekerheid heerst de aanname dat toekenningscriteria voor asielvergunningen en gezinsherenigingsbeleid de

¹ De term irregulier is een veelvoorkomend anglicisme. De term 'onrechtmatig' zou een alternatief kunnen zijn.

² Voor een academisch overzichtswerk, zie (De Haas et al., 2020).

meest relevante beleidsfactoren zijn die invloed kunnen hebben op het aantal asielzoekers dat voor Nederland kiest.

2. Bronselectie, theorie en beperkingen

a. Bronselectie

In de academische wereld is veel geschreven over factoren die de bestemmingskeuze van een asielzoeker kunnen beïnvloeden. De bronnenlijst in dit onderzoek is samengesteld uit een selectie van relevante en recente bronnen, aangevuld met essays waaruit interessante inzichten naar voren komen. Deze literatuur is in korte tijd verzameld middels eigen *desk research* en daardoor in zekere mate arbitrair en mogelijk onvolledig. Een deel van de bronnen bestaat uit publicaties van de IND, het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC) en het European Asylum Support Office (EASO). EASO is de voorganger van het huidige EUAA (European Union Agency for Asylum).

b. De theorie en haar beperkingen

De push- en pullfactorentheorie is een dominante, bekritiseerde, theorie in de wetenschappelijke poging een verklaring te vinden voor migratiestromen. Twee belangrijke pioniers die hebben bijgedragen aan de theorie zijn Ernst Georg Ravenstein (1834 – 1913) en Everett Lee (1917 – 2007). Ravenstein legde de basis voor moderne migratietheorieën. Zo focuste hij zich in zijn onderzoek op het vastleggen van wetmatigheden. Hij stelde onder andere dat economische factoren en overbevolking belangrijke drijfveren voor migratie zijn. Everett Lee legde in 1966 de basis voor het moderne push- en pullfactorenmodel in zijn essay 'A theory of migration', waarbij hij onderscheid maakte tussen 1) pushfactoren in het land van herkomst, 2) pullfactoren in het land van bestemming, 3) tussenliggende obstakels op de reisroute en 4) persoonlijke factoren. De nadruk op deze vier factoren domineert het wetenschappelijke migratiedebat tot op heden. Het vermogen van het individu om rationele keuzes te maken is een essentiële voorwaarde voor de werking van de push- en pullfactorentheorie.³ Het grootste kritiekpunt op de push- en pullfactorentheorie betreft echter deze veronderstelde rationaliteit. Zoals Lee destijds zelf al stelde: '[often] the rational component is much less than the irrational'.⁴

In een eigen literatuurbeschuwing uit 2016 waarschuwde EASO uitgebreid voor de beperkingen van het push- en pullfactorenmodel. Om op conceptueel niveau de uitdagingen goed in beeld te krijgen, volgt een citaat:

'On the conceptual level, there are serious limitations with the commonly used (yet often critiqued) push and pull framework as an explanatory tool for migration decision-making processes, as argued by several scholars (cf. de Haas, 2008). Whilst such a framework can be useful to categorise the reasons that may prompt movement, it makes strong assumptions about the way individuals respond to stimuli; it presumes that an individual can make cost/benefit decisions based on full information, in markets tending to a general equilibrium, far from the complex reality of human mobility. As such, the model fails to explain why, for instance, people respond differently to the same 'push' and 'pull' forces, and why emigration and immigration occur simultaneously in the same areas (Castles et al., 2014), or why the vast majority of the world's population does *not* migrate'.⁵

Zoals in de inleiding aangegeven, zijn er meerdere theorieën in gebruik die push- en pullfactoren kunnen vervangen of aanvullen. Binnen die theorieën zijn er verschillende, eveneens bekritiseerde, invalshoeken: bijvoorbeeld vrijwillige versus onvrijwillige migratie, economische versus politieke

³ (EASO, 2016, 10).

⁴ (Lee, 1966, 51).

⁵ (EASO, 2016, 8).

migratie, aspiraties om te migreren in relatie tot mogelijkheid om te migreren, of bijvoorbeeld de invloed van onzekerheid op de beslissing om te migreren.⁶ De wetenschapper Hager roept op de verschillende migratietheorieën als aanvullingen op elkaar te zien, in plaats van vervangingen.⁷

Binnen het push- en pullfactorenmodel wordt de nadruk soms gelegd op pullfactoren, andere keren op pushfactoren. Tussen Nederlandse wetenschappers zijn de verschillende invalshoeken aangaande asielmigratie soms goed zichtbaar, bijvoorbeeld in het debat tussen Leo Lucassen en Harrie Verbon. Dit voorbeeld illustreert dat voorzichtigheid is geboden bij het gebruik van de theorie. Harrie Verbon legt de nadruk op pullfactoren en pleit voor een restrictiever asielbeleid en sterkere grenscontroles. Op basis van cijfers van de Europese Commissie uit 2022 blijkt immers dat 50% van de asielzoekers in Europa geen geldig vluchtmotief had om als asielzoeker in aanmerking te komen. Verbon maakt hieruit op dat de grenzen te open zijn waardoor economische migranten de inschatting zouden maken gemakkelijker als asielzoeker binnen te komen dan als reguliere arbeidsmigrant.⁸ Lucassen legt, in navolging van Carolus Grütters, de nadruk op het belang van pushfactoren (de enige manier om asielmigratie juridisch wél te voorkomen zou het ontbinden van het Genève-verdrag zijn en het afschaffen van de vluchtelingenstatus, hetgeen Lucassen als onrealistisch en onwenselijk beschouwt). Bovendien stelt Lucassen dat open grenzen geen facilitator van asielmigratie zijn. Het voorbeeld van de miljoenen illegale Mexicanen en Zuid-Amerikanen in de Verenigde Staten wordt hiervoor door Lucassen aangehaald. Veel van deze mensen zijn onrechtmatig als vluchteling/migrant een dichte grens overgestoken. Het vooruitzicht op (illegaal) werk en een betere toekomst in het bestemmingsland stuwt hen voort.⁹ Het debat tussen Lucassen en Verbon is een goed voorbeeld hoe beide wetenschapper tot sterk verschillende conclusies komen binnen datzelfde model.

De conceptuele en academische discussies zijn uiteraard gelinkt aan de complexiteit van het onderwerp. Hein de Haas, één van de voornaamste critici van de push- en pullfactorentheorie, stelt dat push- en pullfactoren ingebed zijn in bredere socio-economische en politieke processen.¹⁰ Kuschminder, De Bresser en Siegel concluderen in hun omvangrijke studie naar irreguliere migratieroutes en bestemmingskeuzes dat 'de resultaten van deze literatuuranalyse benadrukken dat er nog veel onbeantwoorde vragen zijn en weinig bestaande bevindingen met zekerheid kunnen worden vastgesteld. Een mogelijke reden voor een tekort aan onderzoeksuitkomsten omtrent migratieroutes en bestemmingskeuzes is dat irreguliere migranten een moeilijke groep zijn om voor onderzoek te benaderen. Tevens is irreguliere migratie een complex sociaal fenomeen dat snel verandert'.¹¹

De diversiteit binnen de groep asielzoekers is een serieuze beperking voor de resultaten van wetenschappelijk onderzoek. Heeft het bijvoorbeeld zin om onderzoek te doen naar algemene pullfactoren als de invloed van deze factoren per subgroep of individu, zoals Lee stelde, verschilt? Dit maakt het bepalen van het effect van beleid eveneens een lastige opgave. Daarnaast kunnen wetenschappelijke vraagtekens worden gezet bij de verhouding tussen push- en pullfactoren. Zo benadrukken onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut dat migratiebewegingen door *drivers* (push- en pullfactoren) worden voortgestuwd, maar dat de mate van invloed van deze drivers sterk verschilt naargelang het migratieproces.¹² Dit bemoeilijkt de analyse van het effect van pullfactoren.

6 (Black et al., 2022).

7 (Hager, 2021, 930).

8 (Verbon, 2022).

9 (Lucassen, 2022).

10 (EASO, 2016, 18).

11 (Kuschminder et al., 2015, 84).

12 (Kahmann et al. / Verwey-Jonker Instituut, 2024, 5)

c. *Praktische beperkingen*

Praktische beperkingen om de reisbewegingen van irreguliere migranten in kaart te brengen worden genoemd in een recent rapport van het WODC, uitgevoerd door Regioplan. De onderzoekers voeren aan dat het lastig is om reisroutes te bepalen omdat de reisroutes door de migranten zelf worden gegeven en vaak laat na aankomst worden opgetekend (mede door de hoge asielvoorraad). Deze factoren hebben een negatieve invloed op de betrouwbaarheid van de data. Daarnaast wordt de data ongestructureerd en in een vrije tekstvorm opgesteld. Tenslotte heeft géén van de betrokken autoriteiten (inclusief de IND) de formele publieke taak om gestructureerd inzicht te krijgen in de reisroutes van irreguliere migranten.¹³ De afwezigheid van empirische data op grote schaal én de technische beperkingen (comptabiliteit) van deze data belemmeren het inzichtelijk maken van bewegingen naar Nederland. Deze laatste beperkingen zijn eerder ook benoemd door EASO: Kwalitatieve studies naar reisbewegingen van asielzoekers zijn vaak op een kleine, niet representatieve, studiegroep gebaseerd. Kwantitatieve studies zijn er helaas te weinig. Het bepalen van een meetbare set variabelen is binnen dit type onderzoek een lastige uitdaging.¹⁴

d. *Samenvatting*

Wetenschappers hebben de push- en pullfactorentheorie veel gebruikt om migratiebewegingen te verklaren. Een voordeel van dit model is het gemakkelijk categoriseren en vervolgens testen van motivaties. Migrant hebben immers meerdere redenen om te migreren, waarbij zowel push- en pullfactoren een rol spelen. Het model is ook bekritiseerd: de lijst van factoren doet onvoldoende recht aan de complexe realiteit. Daarnaast is menselijk gedrag vaak spontaan en irrationeel. Daardoor kan het model niet verklaren waarom sommige mensen wél migreren en andere mensen niet. Los van het model zijn er ook praktische beperkingen bij het in kaart brengen van migratieroutes. Verslagen van reisroutes en persoonlijke verhalen zijn beperkte databronnen. Kwantitatieve studies vereisen een grote én meetbare dataset. Tenslotte is er geen autoriteit formeel belast met het structureel in kaart brengen van migratieroutes. Er is wel veel literatuur over pullfactoren voorhanden. Het vervolg is hierop gebaseerd. Maar enige voorzichtigheid is geboden bij het trekken van conclusies.

3. Inzichten uit de literatuur

a. *Algemeen beeld*

Alvorens in te gaan op de verschillende pullfactoren en hun vermeende impact, kan een heldere conclusie getrokken worden over irreguliere migratie vanuit het academische debat: irreguliere migratiebewegingen zullen blijven bestaan zolang er aanzienlijke verschillen zijn in mondiale ongelijkheid. Wetenschappers stellen dat geen regulatie of grenscontrole of terugkeerbeleid de migratie van irreguliere migranten zal stoppen, zolang de potentiële winst van irreguliere migratie lonkt.¹⁵ Dit is in lijn met de eerdere argumentatie van Lucassen.¹⁶ De vraag blijft dan in hoeverre migratiebeleid en andere pullfactoren de omvang van de instroom kunnen beïnvloeden.

Kuschminder, De Bresser en Siegel stellen in hun toonaangevende studie uit 2015 dat er op hoofdlijnen vijf factoren zijn die van invloed zijn op de bestemmingskeuze van irreguliere migranten. De onderzoekers hebben 78 studies gebruikt voor een literatuuranalyse en vervolgens vermeld in hoeveel van deze studies de betreffende factor als relevant voor de bestemmingskeuze werd vermeld¹⁷:

1. **Situatie in transitlanden (41/78):** De situatie in de transitlanden kan leiden tot verdere reisbewegingen, permanent verblijf in het transitland en de toegang tot nieuwe

¹³ (Lazeri et al. / Regioplan, 2024, 3).

¹⁴ (EASO, 2016, 8-9).

¹⁵ (Castles et al., 2012, 146).

¹⁶ (Lucassen, 2022).

¹⁷ Kuschminder et al., 2015, 59).

informatiebronnen in het transitland. De toegang tot informatie, (spontane) netwerken in de transitlanden en beschikbare financiële middelen spelen een cruciale rol om door te reizen naar een bestemmingsland.

2. **Sociale netwerken en toegang tot informatie (40/78)**: Dit kan beide kanten op gaan: ontradend en aantrekkelijk. Er is veel bewijs voor de hoge relevantie van sociale netwerken en sociale media bij de bestemmingskeuze.
3. **De economische factor (23/78)**: Niet alleen de kosten van migratie maar ook de perceptie van de economische situatie van het bestemmingsland zijn van belang bij het bepalen van de eindbestemming.
4. **Migrantensmokkelaars (21/78)**: Mensensmokkelaars hebben een grote invloed op de reisroutes van de migrant, het maken van de bestemmingskeuze en het nakomen van de afspraken die met de migrant zijn gemaakt.
5. **Migratiebeleid (20/78)**: Migratiebeleid (grensbeleid, uitkeringsbeleid, nationale asielprocedure, terugkeerbeleid) kan invloed hebben op de bestemmingskeuze maar hierover is geen wetenschappelijke consensus, een citaat: 'De precieze rol van migratiebeleid op een bestemmingskeuze is onduidelijk. Als voorbeeld, sommige studies tonen aan dat migranten een voorkeur hebben voor een bepaald land vanwege een gunstig asielbeleid, terwijl anderen concluderen dat het merendeel van asielzoekers vrijwel geen voorkennis heeft over asielprocedures voor aankomst in het land van bestemming.¹⁸ Sinds 2015 zijn verscheidene onderzoeken uitgevoerd, waaronder die van het WODC, waarin deze onzekere impact van het migratiebeleid terugkomt.

Het Verwey-Jonker Instituut komt op basis van haar recente literatuurstudie op negen *drivers* die de keuzes in het proces van asielmigratie, en daarmee de keuze voor een bestemmingsland, beïnvloeden. Toevoegingen ten opzichte van Kuschminder, De Bresser en Siegel zijn drivers gelinkt aan demografie, ecologie, veiligheid, persoonlijke drijfveren, human development en supranationale relaties.¹⁹ De onderzoekers van het Instituut stellen dat de veiligheidssituatie in de landen van herkomst, transitie en bestemming de grootste invloed heeft op de keuze van de asielzoekers. De onderzoekers van het instituut koppelen daar direct de hoop op een betere en veilige toekomst aan. De sociaal-culturele component, met het eigen netwerk van familie, vrienden en landgenoten, wordt als de tweede belangrijke driver gezien. Des te meer omdat dit netwerk de asielzoeker sociale, psychologische en praktische steun geeft tijdens de reis, zowel in landen van herkomst, transit en bestemming. Een relevante conclusie uit deze studie is dat de kennis van asielzoekers over het asielbeleid beperkte invloed heeft op het migratieproces. Volgens de onderzoekers van het Instituut komt er op dit punt geen eenduidig beeld naar voren uit het wetenschappelijk debat: soms zijn asielzoekers goed geïnformeerd over het asielbeleid van het bestemmingsland, maar vaak ook niet.²⁰ Tenslotte wordt hieraan de beperkte invloed van 'aanziende werking' gelinkt: 'Vanuit deze conclusies is het dan ook niet te onderbouwen dat het Nederlandse asielbeleid een aanziende werking heeft als daarmee wordt bedoeld op het aantrekken van grote groepen asielmigranten. Los van het feit dat aanziende werking geen vastomlijnd of wetenschappelijk begrip is, laat de uitgevoerde studie zien dat andere factoren dan asielbeleid een veel grotere invloed hebben op de komst van asielmigranten'.²¹ De voorganger van EUAA, EASO, concludeerde in 2016 grofweg hetzelfde als het Verwey-Jonker Instituut: economische en politieke factoren (bijvoorbeeld inkomensverschillen, kwaliteit van leven, werkgelegenheid, veiligheid) kunnen internationale migratiestromen beter voorspellen dan factoren gelinkt aan demografie en het milieu. Vooral wat betreft asielmigratie wijzen studies volgens EASO op de grote impact van formele en informele netwerken. Opgemerkt dient te worden dat het in deze analyse om push- en pullfactoren gaat.²²

18 (Kuschminder et al., 2015, 81).

19 (Kahmann et al. / Verwey-Jonker Instituut, 2024, 12-14).

20 (Kahmann et al. / Verwey-Jonker Instituut, 2024, 4-6).

21 (Kahmann et al. / Verwey-Jonker Instituut, 2024, 7).

22 (EASO, 2016, 30).

Kwantitatieve bijdrages aan het vaststellen van de relevante pullfactoren zijn eveneens geleverd, bijvoorbeeld door onderzoekers van de universiteit van Southampton binnen het EU-gesponsorde Quantmig project. Dit onderzoek richtte zich op de invloed van werkgelegenheidsbeleid (*employment rights policy*), asielbeleid, de aantrekkingskracht van de welvaartsstaat, economische factoren en sociale netwerken. De sterkste pullfactor blijkt de aanwezigheid van het sociale netwerk te zijn, de aantrekkingskracht van economische factoren en de welvaartsstaat zijn van minder belang. Het verbieden van asielzoekers om werk uit te voeren tijdens de asielprocedure vertoont in dit onderzoek weinig correlatie met de aantallen asielzoekers die een land binnenkomen. De onderzoekers raden het af om asielzoekers uit te sluiten van de arbeidsmarkt, omdat dit weinig effect lijkt te hebben op de aantallen asielzoekers. Daarnaast leidt dit tot een hogere druk op sociale bijstand en bemoeilijkt dit de integratie van asielzoekers.²³ De impact van het arbeidsbeleid staat echter ter discussie. De onderzoeker Anselm Hager heeft een innovatief paper geschreven over migratiedrijfveren. Zijn conclusie staat haaks op de notie dat werkgelegenheid geen grote pullfactor zou zijn. Hij legde 1000 Syrische vluchtelingen in Libanon en 1000 Libanese burgers een experiment voor waarin werd gevraagd de voornaamste (hypothetische) redenen te noemen om te vluchten: werkgelegenheid en '*cultural openness*' bleken de voornaamste pullfactoren te zijn die asielmigratie zouden kunnen voorspellen.²⁴ Een soortgelijke bevinding was eerder opgetekend in een vergelijkbaar onderzoek van Ferwerda en Gest.²⁵ Dit komt aardig overeen met de beelden die amv hebben bij de keuze voor Nederland als bestemmingsland, zie hiervoor de volgende paragraaf en het WODC-onderzoek uit 2018.²⁶ Overigens wordt in een ander kwantitatief onderzoek, uitgevoerd door Raymer en Matsui, ook geconcludeerd dat belangrijke pullfactoren voor asielzoekers werkgelegenheid en een liberaal visumbeleid zijn. Het voorbeeld van Korea wordt hierin aangehaald. Dit land ziet sinds een decennium een sterke opwaartse lijn in asielaanvragen, mede door een liberaal visumbeleid richting Afrikaanse landen.²⁷

Uit het academisch debat valt het algemene beeld te destilleren dat het een uitdaging is om gefundeerde uitspraken te doen over de bestemmingskeuze van asielzoekers. Onderzoekers stellen simpelweg dat we weinig weten over deze keuze en de factoren die eraan ten grondslag liggen.²⁸ In het vervolg zullen eerst enkele studies passeren waarin onderzoekers binnen een nationale context hebben geprobeerd te trachten pullfactoren aan te wijzen. Daarna volgt literatuur over Nederlandse pullfactoren.

b. Onderzoeken uit andere landen

In andere Noord- en West Europese landen wordt eveneens onderzoek uitgevoerd naar de beweegredenen van asielzoekers. Toch valt de hoeveelheid onderzoek naar pullfactoren en aantrekkende werking tegen. Zo is er geen recente, relevante literatuur gevonden betreffende mogelijke pullfactoren in Finland²⁹, Denemarken en Noorwegen.³⁰ In deze literatuursynthese worden desalniettemin enkele nationale casussen uitgelicht, omdat deze casussen interessante, wetenschappelijk onderbouwde, inzichten bieden.

23 (Di Iasio & Wahba, 2022, 30).

24 (Hager, 2021, 945).

25 (Ferwerda & Gest, 2020).

26 (Kulu-Glasgow et al., 2018).

27 (Matsui & Raymer, 2020).

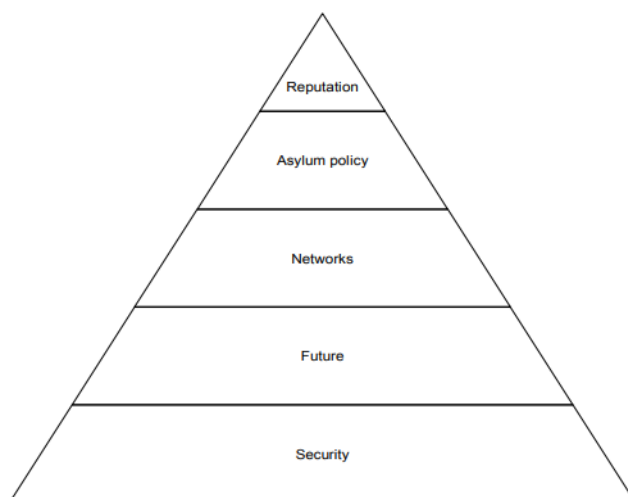
28 (Glorius & Nienaber, 2022, 143).

29 Er kwam wel een interessant paper naar voren over de impact van discretionair beleid op de inwilligingscijfers in Finland. De Finse wetgeving laat beslismedewerkers een grote mate van eigen regie bij het beoordelen van de asielaanvraag. De onderzoekers tonen aan dat beslisambtenaren na de piek van 2015 op grote schaal meer afwijzingen hebben geproduceerd terwijl de wetgeving en het profiel van de asielzoekers daar geen aanleiding toe zou moeten geven. Het principe van 'collectivized discretion' kan grote invloed hebben op de inwilligingscijfers. (Vanto et al, 'Recognition rates in Finland after Europe's 2015 "Refugee Crisis"', 2022.

30 Google Scholar, zoektermen o.a. 'Denmark asylum policy', 'Denmark refugees' en 'Denmark asylum seekers'. Idem voor Noorwegen.

Noorwegen: In een uitgebreide, en vaak geciteerde, studie uit 2009 betogen Brekke en Aarset dat het gevoel van veiligheid de belangrijkste pullfactor was voor Noorse asielzoekers, gevolgd door goede toekomstperspectieven (verzorgingsstaat, onderwijsmogelijkheden en een liberale arbeidsmarkt). Dit zijn pullfactoren die Noorwegen deelt met andere Noord- en West-Europese landen. Daarna speelde het netwerk een belangrijke rol, gevolgd door het immigratiebeleid en de reputatie van Noorwegen. Deze laatste drie factoren verschillen per land en zouden dus meer kunnen zeggen over waarom asielzoekers voor Noorwegen specifiek hebben gekozen. Het onderzoek van Brekke en Aarset is van meerwaarde omdat het de invloed van het netwerk bevestigde, zowel als een facilitator van migratie als een pullfactor. De studie stelde eveneens dat de invloed van migratiebeleid moeilijk te bewijzen is. Hieronder staat de piramide met uitkomsten van de Noorse casus: veiligheid en een goede toekomst staan aan de basis als belangrijkste pullfactoren. Asielbeleid en de reputatie van een land waren minder doorslaggevend.³¹

Figure 12. Norwegian pull factors

België: Gelinkt aan de pullfactor 'reputatie' is in 2022 een interessante verkennende studie uitgevoerd door onderzoekers van de Universiteiten van Rotterdam en Antwerpen. De titel van het onderzoek luidde "'België als land van melk en honing': een casestudie over de (mis)percepties van over migratie naar België'. Uit de studie bleek dat de perceptie van (migratie naar) België een relatief geringe rol speelde in de motivatie om te vertrekken, zeker wanneer urgentie en dwang migranten noopten snel te vertrekken. 'De keuze voor België als migratiebestemming lijkt veeleer gestoeld op erg specifieke en praktische informatie en beslissingen van andere migranten binnen hun sociale en familiale netwerken. Ontradrings- en/of informatiecampagnes sluiten hier bijgevolg amper bij aan en kwamen amper aan bod in het discours van de participanten'.³²

Spanje: Een zeer recente Spaanse casestudy, gebaseerd op interviews met 30 asielzoekers en enquêtes onder NGO's, concludeert dat het integratiebeleid voor asielzoekers geen doorslaggevende factor is in de keuze van de asielzoekers om in Spanje asiel aan te vragen. De asielzoekers hadden weinig voorkennis van het Spaanse integratiebeleid. De aantrekkingskracht van het integratiebeleid hing daarnaast sterk af van de achtergrond van de asielzoeker (land van herkomst, geslacht, leeftijd). Hoewel het onderzoek zich richtte op het integratiebeleid, in plaats van het migratiebeleid, kan toch waarde aan de conclusie worden gehecht. Wederom werd geconcludeerd dat het persoonlijke netwerk een veel impactvollere pullfactor was.³³

³¹ (Brekke & Aarset, 2009, 84 and 91 – 95).

³² (Van Praag et al., 2022, 196).

³³ (Boland et al., 2024, 1).

Zweden: Sinds het invoeren van een restrictiever asielbeleid, vanaf 2016, is de instroom van asielzoekers in Zweden geslonken. Een nieuwe coalitie kwam in oktober 2022 aan de macht en voerde verdere beperkende maatregelen in. In een recent interview met de Volkskrant wees de minister voor Immigratie en Asielzaken in deze coalitie, Maria Malmer Stenergard, naar het effect van de beleidsmaatregelen.³⁴ Vanuit wetenschappelijk oogpunt is het nog niet bewezen dat deze Zweedse daling inderdaad is gekoppeld aan deze maatregelen, ook al ligt het voor de hand die conclusie te trekken.

In 2023 is wel een kwantitatieve analyse in Zweden gepubliceerd die inging op de vraag in hoeverre beleidswijzigingen aan de grootte van de asielinstroom te koppelen zijn. Dit onderzoek spitste zich alleen toe op een eerdere periode in de migratiegeschiedenis van het land. Eind 2013, ten tijde van een andere politieke koers, besloot de Zweedse regering permante asielvergunningen uit te geven aan erkende Syrische vluchtelingen. Hierop volgde direct een korte, hevige, piek in de asielinstroom in Zweden. Na een aantal maanden nam de piek weer af, maar bleef het aantal Syrische asielzoekers in Zweden hoger dan in de periode daarvoor. Daarnaast veranderde de samenstelling van de aanvragers. Zo kwamen er relatief meer alleenreizende mannen naar Zweden die vervolgens gezinshereniging aanvroegen. De onderzoekers linken de afname van de piek voornamelijk aan de bureaucratische druk op het asielsysteem, aangezien de beslistijden verdrievoudigden. Hoewel de onderzoekers een aantal kanttekeningen bij de conclusie hebben gezet (hoge uitstroom uit Syrië, reeds een grote Syrische diaspora in Zweden, Syrische vluchtelingen mobiel en relatief welvarend), toont het onderzoek wel aan dat vluchtelingenbewegingen (tijdelijk) beïnvloed kunnen worden door (versoepelingen van) migratiebeleid. Dit onderzoek, waarin een specifieke beleidsverandering is gekoppeld aan instroomcijfers, biedt perspectief voor het uitvoeren van vergelijkbare onderzoeken in andere landen.³⁵

c. *Waarom Nederland?*

Er is een beperkte hoeveelheid (recente) literatuur voorhanden waarin de vraag wordt beantwoord waarom vluchtelingen en irreguliere migranten specifiek voor Nederland kiezen. In deze paragraaf komen de hoofdconclusies uit drie wetenschappelijke bronnen naar voren. Daarna komen twee IND-onderzoeken en twee onderzoeken van het WODC aan bod, waarin specifiek wordt ingegaan op de beweegredenen van amv en Jemenitische asielzoekers in Nederland. Zoals eerder bij de beperkingen in hoofdstuk 2 benoemd, speelt in al deze studies de kwestie van betrouwbare brongegevens een rol als nuancerende factor bij het trekken van conclusies.

Kuschminder, De Bresser en Siegel stellen dat irreguliere migranten voornamelijk voor Nederland kiezen vanwege het bestaande sociaal netwerk en de mogelijkheid te herenigen met familie en/of vrienden. Vaak was Nederland echter niet de gewenste of verwachte eindbestemming van migranten die toch in Nederland uitkwamen. Dit geldt voornamelijk voor amv (zie ook volgende kopje).³⁶

Het Verwey-Jonker Instituut rapporteerde vorig jaar een vergelijkbare trend: 'Uit meerdere onderzoeken blijkt dat de belangrijkste reden dat asielmigranten voor Nederland kiezen een sociaal netwerk en de mogelijkheden zich te herenigen met familie en/of vrienden is. (...) op basis van de beschikbare literatuur is niet duidelijk in welke mate asielbeleid invloed heeft op het aantal asielmigranten dat naar Nederland komt. Als asielbeleid invloed heeft, is dat met name in de latere fases van het migratieproces, wanneer asielmigranten al in de EU zijn, en mogelijk al zijn doorgemigreerd vanuit hun aankomstland in de EU.'³⁷ Toekenningscriteria voor de asielvergunning en gezinsherenigingsregels lijken in dergelijke situaties de meeste invloed te hebben op het aantal

³⁴ (Visser, 2024, 29 augustus).

³⁵ (Andersson & Jutvik, 2023,

³⁶ (Kuschminder et al., 2015, 68).

³⁷ (Kahmann et al. / Verwey-Jonker Instituut, 2024, 7).

asielzoekers dat naar Nederland komt. Tenslotte stellen de onderzoekers van het Instituut dat asielzoekers vooral later in het proces van asielmigratie aangetrokken worden door het algemene beeld dat bestaat van een economie, de mogelijkheid om te werken en daarmee een inkomen te verdienen. Hiervoor geldt dan ook weer dat familie en andere sociale netwerken een doorslaggevende rol spelen.³⁸

Een onderzoek waarin de invloed van sociale netwerken centraal stond, is in 2016 uitgevoerd door Regioplan en de Erasmus Universiteit Rotterdam. De studie focuste zich op de invloed van sociale media op de bestemmingskeuze van asielzoekers. De onderzoekers hebben 54 Syrische statushouders ondervraagd naar het gebruik van sociale media bij de migratiebesluitvorming om als asielzoeker naar Nederland te gaan. Het onderzoek bevestigt de belangrijke rol van 'wegbereiders' binnen de gemeenschap. Het (mobiele) internet bleek namelijk een zeer belangrijke bron voor deze Syrische statushouders te zijn geweest. Ruim 70% had voorafgaand aan vertrek contact met reeds gearriveerde Syriërs in Nederland. Daarnaast wordt via sociale media en het internet *user generated information* uitgewisseld op platforms en blogs. Het betreft hier actuele informatie van ervaringsdeskundigen die onderling en binnen de gemeenschap wordt gedeeld. Middels de mobiele telefoon wordt vaak contact onderhouden met relaties die al in het eindbestemmingsland zijn, met andere asielzoekers onderweg en met de achterblijvers. Interessant detail is dat de ondervraagde Syrische statushouders nauwelijks gebruik maakten van Nederlandse overheidssites om zich te laten informeren. Een tweede belangrijke bevinding uit dit onderzoek was dat 87% van de Syrische statushouders Nederland als de beoogde eindbestemming zag: voornamelijk door de aanwezigheid van familie.³⁹ De verbindende kracht van mobiele telefoons wordt overigens niet alleen gebruikt door asielzoekers. Onderzoek van Europol bevestigt dat de online omgeving integraal deel uitmaakt van het verdienmodel van mensensmokkelaars. Het gebruik van sociale media, *instant messaging applications* en cyrptovaluta zijn onlosmakelijk verbonden geraakt met het criminele smokkelproces.⁴⁰

d. Amv en Jemenieten

Gezien de relatief hoge instroom van (gestelde) amv is in Nederland veel onderzoek uitgevoerd naar de beweegredenen van dit type asielzoeker. In deze paragraaf volgen inzichten uit bijdragen van het WODC en de IND.

Het WODC stelde in haar amv-onderzoek 'Choice or Chance' uit 2018 dat 36% van de 45 ondervraagde 'Nederlandse' amv in de studie Nederland als een bestemmingsoptie zag vóór aanvang van de reis. De overgrote meerderheid had geen specifieke bestemming (22%), wilde naar een ander Europees land (11%) of ging simpelweg op weg naar Europa (31%). Er waren echter duidelijke verschillen tussen nationaliteiten. Alle Afghaanse en veel Eritrese amv hadden Nederland niet als specifiek reisdoel voor ogen, terwijl dit voor een grote meerderheid van de Syrische amv wel gold. Voor deze laatste groep amv was de gezinsherenigingsoptie vooral doorslaggevend.⁴¹ Pullfactoren voor de amv die Nederland actief als bestemmingsland hadden gekozen waren (aflopend in aantal keer genoemd): beeld van Nederlandse asielprocedure (kortere procedures, gunstige gezinshereniging), beeld van economische/educatieve mogelijkheden in Nederland, beeld van Nederland als tolerante samenleving en beeld van de opvang van amv.⁴²

In 2022 voerde de IND een analyse uit op de instroom van (voornamelijk Syrische) amv, waarin een deel van de eerdere WODC-conclusies terugkwam. Geraadpleegde IND-medewerkers vermeldden dat amv vaak het beeld hadden dat zij in Nederland gemakkelijker een verblijfsvergunning konden krijgen, en gemakkelijker en sneller gezinshereniging aan konden vragen dan in andere EU-landen. Het Nederlandse nareisbeleid zou op een aantal vlakken

38 (Kahmann et al. / Verwey-Jonker Instituut, 2024, 7).

39 (Dekker et al., 2016, 4 en 53 – 57).

40 (Europol, 2024, 12).

41 (Kulu-Glasgow, 2018, 83 – 84).

42 (Kulu-Glasgow, 2018, 46).

aantrekkelijker voor amv zijn.⁴³ Uit een korte beleidsanalyse in dezelfde studie bleek dat de perceptie van aantrekkelijkheid op een aantal punten ook gesteund wordt door feitelijke beleidsverschillen tussen omringende landen. In veel Europese landen moet de nareisaanvraag immers door de nareiziger zelf aangevraagd worden. Voor b-statushouders is het aanvragen van nareis in enkele andere Europese landen bovendien moeilijker of onmogelijk.⁴⁴ Tenslotte bleek uit de analyse dat amv vaak het beeld hebben dat de opvang in Nederland beter is geregeld dan in andere Europese landen (18).⁴⁵

In een kennisbericht uit 2023 ging het WODC opnieuw in op de instroom van amv in Nederland:

‘Er is geen sprake van één aanwijsbare oorzaak: veiligheid, rol van mensensmokers, positieve imago van Nederland als een tolerante, vrije samenleving met respect voor mensenrechten, positieve imago van Nederland met betere toekomstmogelijkheden, imago van Nederland betreffende verschillende procedures in vergelijking met andere westerse landen, sociale netwerken en diaspora, en vage positieve associaties spelen een rol. Daarnaast zien sommigen Nederland als een transiteland, en anderen komen er terecht als gevolg van toeval. Ook in deze redenen zijn er verschillen naar nationaliteit en zelfs binnen de groepen en er is geen duidelijke rangschikking in de redenen, behalve dat veiligheid en sociale netwerken veelvuldig genoemd werden.’⁴⁶

Vervolgens beschrijven de onderzoekers van het WODC dat, in tegenstelling tot het algemene beeld in de politiek en media, niet alle amv naar Nederland zeggen te komen om gezinshereniging aan te vragen. Dit verschilt erg per nationaliteit. Syrische en Iraakse amv kwam vaak specifiek naar Nederland om uiteindelijk met de familie te herenigen, terwijl dit motief onder jongeren afkomstig uit Afrikaanse landen vaak ontbreekt.⁴⁷ Daarnaast werd door de onderzoekers benadrukt dat ‘beleid in andere (omringende) landen (mede) invloed heeft op de uiteindelijke keuze van de jongeren om naar Nederland te komen. Zo is het asielbeleid in landen zoals Zweden (een land waar sommige Syrische jongeren eigenlijk naar toe zouden willen) en Denemarken veel strenger geworden en willen jongeren nu vooral naar Nederland of Duitsland reizen. Tegelijkertijd kampt Duitsland met grote achterstanden in het behandelen van asielaanvragen en (wellicht) duren de procedures daar nog langer’.⁴⁸

Zoals bovenstaande heeft uitgewezen, is iemands keuze voor een land afhankelijk van vele factoren. Nationaliteit is als één van deze factoren van invloed. In 2022 nam de instroom van Jemenitische asielzoekers snel toe. De inwilligingspercentages in Nederland lagen daarnaast hoger dan het EU-gemiddelde. Dit leidde tot een nader onderzoek door de IND om de instroom te verklaren. Belangrijke bevindingen in het rapport waren onder andere de aanwezigheid van een grote Jemenitische gemeenschap in Nederland (inmiddels groter dan de gemeenschappen in Zweden en Zwitserland) die als pullfactor zou kunnen werken én de relatief grote kennis van Jemenieten over de Nederlandse asielpprocedure. Binnen de gemeenschap circuleerden instructievideo’s betreffende de asielaanvraag in Nederland. Gecombineerd met de hoge inwilligingscijfers zou dit de aantrekkelijkheid van Nederland in 2022 kunnen verklaren.⁴⁹

4. Conclusie en discussie

Waarom kiezen asielzoekers voor Nederland? Als we van het pullfactorenmodel uitgaan, blijkt uit de literatuurverkenning dat de aanwezigheid van een diaspora of sociaal netwerk een belangrijke, zo niet de belangrijkste, motivatie is voor asielzoekers om naar Nederland te komen. Het Nederlandse gezinsherenigingsbeleid en de relatief hoge inwilligingspercentages asiel worden eveneens

43 (IND, 2022, *instroom amv*, 27-28).

44 (IND, 2022, *instroom amv*, 24-25).

45 (IND, 2022, *instroom amv*, 7).

46 (Kulu-Glasgow & Schans, 2023, 23).

47 (Kulu-Glasgow & Schans, 2023, 23).

48 (Kulu-Glasgow & Schans, 2023, 20).

49 (IND, 2022, *Jemenieten*, 10-11).

meerdere keren genoemd als pullfactor. Dit speelt vooral een rol bij secundaire migratie, als de asielzoeker zich al in Europa bevindt.

Aangescherpt beleid in Scandinavië en een overbelast asielsysteem in Duitsland lijken (mede) de keuze om naar Nederland te komen te beïnvloeden, vooral van amv. Het lijkt evident dat de Nederlandse instroom deels afhankelijk is van het asielbeleid in omliggende landen, maar studies die deze afhankelijkheid empirisch kunnen bevestigen zijn er nauwelijks. Het bewijzen van de nationale aantrekkingskracht is wetenschappelijk gezien namelijk al lastig.

Vaak zijn asielzoekers bij aanvang van de reis niet goed op de hoogte van het asiel- en opvangbeleid en de economisch-sociale situatie (bijvoorbeeld het verplichte inburgeringsstelsel en toegang tot de arbeidsmarkt). Deze factoren kunnen gedurende de reis in transitlanden en binnen de Schengenzone van groter belang zijn, zeker in de beeldvorming en communicatie binnen een sociaal netwerk van 'medereizigers'. Desalniettemin zijn er ook bevindingen die erop wijzen dat veel asielzoekers ook bij aankomst weinig kennis hadden van het asielsysteem in Nederland en niet bewust voor Nederland als bestemming hebben gekozen.

Uit een toonaangevende Noorse studie bleek dat 'veiligheid' en 'de hoop op een betere toekomst' de voornaamste drijfveren van asielzoekers waren om voor een Noord-Europees land als Noorwegen te kiezen. Het Verwey-Jonker instituut noemt deze drijfveren eveneens als de belangrijkste universele pullfactoren. Dit zijn logische motieven voor asielzoekers, maar in de Nederlandse context komen de motieven minder dominant als pullfactor naar voren. Veiligheid en 'hoop op een betere toekomst' zijn weliswaar vaak de belangrijkste factoren die aan een migratiebeweging ten grondslag liggen, maar of ze de doorslaggevende factor zijn om voor Nederland te kiezen is nog niet uitgewezen. De faciliterende rol van het eigen netwerk en de impact van het internet en de mobiele telefoon zijn daarentegen wel wetenschappelijk aangetoond, ook in de Nederlandse context. Het internet en sociale media zijn namelijk cruciaal als het gaat om informatievoorziening en beeldvorming.

Duidelijk is dat asielzoekers vaak niet één reden hebben om te kiezen voor een bepaalde bestemming. Het is dus lastig om in te zetten op effectieve maatregelen. Asielbeleid is voor een deel van de asielzoekers een factor, maar het is onzeker of dit de doorslaggevende factor is en hoe groot de impact van beleid precies is. Zo stelt het Verwey-Jonker Instituut dat andere factoren dan asielbeleid een veel grotere invloed hebben op de komst van asielzoekers. Binnen de factor asielbeleid hebben toekenningscriteria voor asielvergunningen en gezinsherenigingsregels mogelijk de meeste invloed op het aantal asielzoekers dat naar Nederland komt.

Relevante literatuur uit omliggende landen is helaas schaars. Een Zweedse studie beschreef dat een verandering betreffende (soepeler) migratiebeleid vooral op korte termijn een groot effect kan hebben. In een andere studie toonden wetenschappers aan dat de perceptie van België als gunstig land geringe invloed had op de motivatie van asielzoekers om naar dat land te gaan. De keuze voor België lijkt veeleer gestoeld op praktische informatie en de beslissingen van andere migranten binnen hun sociale en familiale netwerken.

De wetenschappelijke aanbevelingen die Kuschminder, De Bresser en Siegel in 2015 deden, gelden nog steeds. Het is nodig om meer gevarieerd onderzoek uit te voeren. Dit betekent de situatie in landen van herkomst vergelijken, de situatie landen van bestemming vergelijken, migranten met verschillende migratiemotieven vergelijken en grotere steekproeven uitvoeren. Meer inzicht in de besluitvorming van asielzoekers *in transit* is eveneens nodig, want volgens de onderzoekers speelt de situatie in transitlanden een cruciale rol. De onderzoekers voorzagen destijds dat dit een zeer uitdagende klus is door de complexiteit van het onderwerp en de voortdurend veranderende context. Migrant maken gedurende hun reis immers voortdurende keuzes, zowel rationeel als irrationeel (spontaan). Het meten en categoriseren van irrationele keuzes op grote schaal is praktisch onmogelijk.

De theorie van push- en pullfactoren is academisch niet onomstreden: zowel op conceptueel als praktisch niveau. Enerzijds is het een manier om migratiebewegingen te categoriseren en te verklaren. Anderzijds wordt de onderliggende datakwaliteit van deze onderzoeken betwijfeld. Onderzoeken zijn vaak te specifiek of hebben juist te weinig variabelen opgenomen om recht te doen aan de complexe realiteit. Tussen asielzoekers bestaat een grote variëteit aan achtergronden en persoonskenmerken. Academisch onderzoek is daarnaast vaak tegenstrijdig óf concludeert dat de impact van pullfactoren moeilijk te bewijzen is. Vanuit andere invalshoeken en theorieën stellen sommige academici dat de enige zekerheid is dat (asiel)migratie blijft bestaan zolang de mondiale ongelijkheid, in herkomst- en bestemmingslanden, hier aanleiding toe geeft.

5. Bronnenlijst

1. *Analyse instroom alleenstaande minderjarige vreemdelingen*. (2022). IND.
2. *Analyse instroom Jemenieten*. (2022). IND.
3. Andersson, H. & Jutvik, K. (2023). Do asylum-seekers respond to policy changes? Evidence from the Swedish-Syrian case. *Scandinavian Journal of Economics* 125:1, 3-31.
4. Black, R. et al. (2022). Migration drivers and migration choice: interrogating responses to migration and development interventions in West Africa. *Comparative Migration Studies*, 10:10.
5. Boland, C., Morente, D. & Sanchez-Montijano, E. (2024). "Knowledge is confused": Rethinking pull factors in light of asylum and refugee integration policies. *International Migration*, 2024, 1-17.
6. Brekke, J.-P. & Aarset, M. F. (2009) *Why Norway? Understanding asylum destinations*. Rapport 2009:12. Institute for Social Research
7. Castles, C., Magdalena, A. C., Chulhyo, K. & Oezkul D. (2012). Irregular migration: causes, patterns, and strategies. Hoofdstuk in: *Global Perspectives on Migration and Development*, Omelaniuk, I. (editor).
8. De Haas, H., Castles, S. & Miller, M.J. (2020). *The age of migration, international population movements in the modern world*. 6th edition. Red Globe Press.
9. Dekker, R., Vonk, H., Klaver, J. & Engbersen, G. (2016). *Syrische asielmigranten in Nederland en het gebruik van sociale media bij Migratiebesluitvorming*. Erasmus Universiteit Rotterdam / Regioplan.
10. Di Iasio, V. & Wahba, J. (2022). The determinants of refugees' destinations: where do refugees locate within the EU? *QuantMig Project Deliverable D3.4*. University of Southampton.
11. Ferwerda, J. & Gest, J. (2020). Pull factors and migration preferences: evidence from the Middle-East and North-Africa. *International Migration Review*, 55:2.
12. Glorius, B. & Nienaber, B. (2022). Locational choice and secondary movements from the perspective of forced migrants: A comparison of the destinations Luxembourg and Germany. *Comparative Population Studies*, 47, 143-164.
13. Hager, A. (2021). What drives migration to Europe? Survey Experimental Evidence from Lebanon. *International Migration Review*, 55:3, 929-950.
14. Kahmann, M., Hamdi, A., Verstappen, M. (2023). *Invloed van het asielbeleid op migratie naar Nederland. Wetenschappelijke inzichten in migratiedrivers*. Verwey-Jonker Instituut.
15. Kuschminder, K., De Bresser, J. & Siegel, M. (2015). *Irreguliere migratieroutes naar Europa en de factoren die van invloed zijn op de bestemmingskeuze van migranten*. Maastricht Graduate School of Governance en WODC.
16. Kulu-Glasgow, Noyon, S.M. & Smit, M. (2018). Unaccompanied minor asylum seekers in the Netherlands: choice or chance. *Cahier 2018-18*. WODC.

17. Kulu-Glasgow, I. & Schans, J.M.D. (2023). *Kennisbericht: Alleenstaande minderjarige vreemdelingen naar Nederland, het verhaal achter de cijfer*. WODC.
18. Lazeri, M., Velseboer, J. & Galesloot, N. (2024). *Zicht op reisroutes van irreguliere migranten: informatiebehoefte in de keten, dataoplossingen en kentensamenwerking*. Regioplan.
19. Lee, E.S. (1966). A theory of migration. *Demography* 3:1, 47-57.
20. Lucassen, L. (2022). *Verbons stelling dat open grenzen migranten aantrekken, is te simplistisch*. Sociale vraagstukken. Geraadpleegd op 19 september 2024, <https://www.socialevraagstukken.nl/verbons-stelling-dat-open-grenzen-migranten-aantrekken-is-te-simplistisch>.
21. Matsui, N. & Raymer, J. (2022). The push and pull factors contributing towards asylum migration from developing countries to developed countries since 2000. *International Migration*, 58:6, 210-231.
22. *Tackling threats, addressing challenges, Europol's response to migrant smuggling and trafficking in human beings in 2023 and onwards*. (2024). Europol.
23. *The push and pull-factors of asylum related migration*. (2016). EASO.
24. Van Praag, L., Van Caudenberg, R. & Miri, A. (2022). België als land van melk en honing" Een casestudie over de (mis)percepties over migratie naar België. *Armoede en sociale uitsluiting: jaarboek 2022*, 181-198. Erasmus Universiteit Rotterdam.
25. Verbon, H. (2022). *Leidt het sluiten van grenzen tot meer of minder migranten?* Sociale vraagstukken. Geraadpleegd op 19 september 2024, <https://www.socialevraagstukken.nl/leidt-het-sluiten-van-grenzen-tot-meer-of-minder-migranten/>.
26. Visser, J. (2024, 29 augustus). Hoe weet Zweden de asielinstroom zo drastisch te verlagen? "Als je hier niet je best doet, heeft dat gevolgen". *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 19 september 2024, van <https://www.volkskrant.nl/buitenland/hoe-weet-zweden-de-asielinstroom-zo-drastisch-te-verlagen~b591bf86/>

Dit is een uitgave van de
Immigratie- en Naturalisatiedienst
www.ind.nl

September 2024